

Regeringen, Klimat- och
näringslivsdepartementet
kn.remissvar@regeringskansliet.se

Yttrande över Naturvårdsverkets delredovisning av uppdraget att se över vilka arter som bör vara nationellt fridlysta, KN2026/00195, svar senast 2026- 03-30

Er beteckning: KN2026/00195

Sammanfattning

Länsstyrelsen bifaller i stort förslaget till att justera vilka arter som ska omfattas av fridlysning. Tidigare fridlysning behövde förnyas då den i vissa stycken kunde ses som föråldrad och ologisk med avseendet på utvalda arter.

Enligt utsänd remiss önskas synpunkter på förslagen och/eller materialet i Naturvårdsverkets delredovisning.

Länsstyrelsen Kronoberg har inte gjort någon fullständig analys av alla arter som föreslås blir fridlysta eller vilka som ej längre ska vara fridlysta. Utifrån Naturvårdsverkets uppdrag och med de riktlinjer som regeringen givit Naturvårdsverket förefaller urvalen av arter vara relevanta. Länsstyrelsen lämnar dock några synpunkter av principiell karaktär, på konsekvenser samt på några tänkbara svårigheter vid den praktiska tillämpningen. Exempelvis ställer vi oss frågande till om det är lämpligt att fridlysa primärsuccessionsarter.

Principiella synpunkter

Fridlysningsbestämmelsernas ursprungliga syfte är att skydda växter och djur från åtgärder direkt riktade mot växten eller djuret, till exempel att de plockas för att de är vackra, samlas in för att de har ett samlarvärde, eller dödas för att de ogillas. När sådana åtgärder faktiskt utgör ett hot mot lokala bestånd av en art, är fridlysning relevant även om arten för tillfället inte är hotad på nationell nivå. Detta för att förebygga att den blir det. Det är därför bra att

regeringens kriterium 2 för fridlysning inte är knutet till arternas hotkategori enligt den nationella rödlistan.

För arter som är beroende av en speciell livsmiljö är ofta förändring av livsmiljön ett långt viktigare hot än åtgärder riktade direkt mot enstaka exemplar av arten. För bevarandet av de arterna kan det vara till stor nytta med fridlysningsbestämmelser som skyddar dem mot förändrad markanvändning (för vissa arter, främst sådana som hotas av skogsbruk, kan även pågående markanvändning medföra att livsmiljön förstörs). Eftersom sådant skydd kan ha stor inverkan på andra viktiga samhällsintressen, är det rimligt att det begränsas till arter som är eller nyligen varit akut eller starkt hotade på nationell nivå, vilket är i linje med regeringens kriterium 1.

Det bör också uppmärksammas att fridlysningsbestämmelser som skyddar en art på individnivå kan försvåra biotopvårdande åtgärder, inventering, populationsuppföljning och forskning som har betydelse för artens bevarande. Fridlysning bör därför endast användas som skyddsinstrument när något av kriterierna verkligen är uppfyllt. I den fortsatta utvecklingen av fridlysningsbestämmelserna bör regeringen överväga om dessa bör innehålla något generellt undantag för biotopvård som gagnar arten, och/eller för inventering, populationsuppföljning och forskning om arten. Av samma skäl bör regeringen också överväga om lagen ska ha helt skilda fridlysningsbestämmelser för arter enligt kriterium 1 respektive kriterium 2, så att arter som fridlyses för att de behöver skydd mot förändringar i livsmiljön inte automatiskt får skydd mot insamling och liknande åtgärder.

Länsstyrelsen instämmer i den bedömning från Jordbruksverket som refereras på sid. 9 i delredovisningen, att för vissa hävdberoende arter skulle fridlysningsbestämmelser kunna vara ändamålsenliga för att kunna ställa krav om särskilda hänsyn vid bete, slåtter och andra jordbruksåtgärder, så att åtgärder görs vid lämpliga tidpunkter eller med lämpliga metoder för att inte utrota lokala populationer. Detta förutsätter dock att fridlysningsbestämmelserna utformas så att de inte i stället försvårar en ändamålsenlig skötsel. Det behöver vara tydligt att det är tillåtet att de aktuella växterna slås av vid slåtter eller betas och trampas av betesdjur, eller att individer av aktuella insektsarter (till exempel ägg eller larver) kan dö i samband med vegetationsskötseln.

Synpunkter på enskilda arter

Arter som regeringen bör överväga att lägga till

Länsstyrelsen Kronoberg har granskat vilka CR-arter som förekommer i Kronobergs län bland mossor, lavar, svampar, och ryggradslösa djur. Sådana skulle kunna behöva omfattas av skydd enligt kriterie 1.1. De flesta kända fynd är inom skyddad natur varför Länsstyrelsen inte ser något behov av att komplettera listan med fler CR-arter. De som inte förekommer inom skyddad natur är sådana arter eller förekomster som inte bedöms lämpa sig för fridlysning.

Länsstyrelsen Kronoberg har inte kontrollerat arter i kategorin EN.

Konsekvensutredning av förslag till nationellt fridlysta arter

Arter som regeringen bör överväga att lägga till

Länsstyrelsen Kronoberg konstaterar att antalet arter som skyddas jämfört med dagsläget är ungefär detsamma.

Det blir dock i sammanhanget nya arter för myndigheten att hålla reda på och den regionala och lokala kunskapen om dessa arter behöver byggas upp. Informationsspridning behöver sannolikt genomföras.

Koppling av fridlysning till rödlistan

Genom att fridlysningen dels anpassas till rödlistans mest hotade arter, det vill säga de i kategorierna starkt hotad (EN) och akut hotad (CR), införs en viss flexibilitet i systemet.

För arter i rödlistekategorin VU (sårbar) och som nu är fridlysta, kommer skyddet mot markanvändning försvinna. Om markanvändning sker på ett sätt som missgynnar dessa arter riskerar de att vid kommande rödlisteuppdateringar i stället klassas som EN eller CR. Konsekvenserna av detta blir att

- de blir då fridlysta.
- risken för utdöenden ökar genom ökad isoleringsgrad och slumpfaktorer när skyddet för de VU-arter som idag är fridlysta tas bort.

Möjligen kan det finnas ett incitament att arbeta för att gynna dessa arter så att de kan återkomma till klassningarna VU eller NT men restaurering är svårt och kostsamt jämfört med att sköta markerna så att arterna kan hålla så god bevarandestatus som möjligt.

I och med föreslagna ändringar i artskyddslagstiftningen kommer det finnas två principiellt skilda riktningar för arter i bilaga 1 (av EU skyddade arter) och bilaga 2 (nationellt skyddade arter).

- Bilaga 1: skyddet syftar till att lyfta arter från icke gynnsam bevarandestatus till god bevarandestatus.
- Bilaga 2: Här blir riktningen den motsatta där det är först när arterna har riktigt dålig status som skyddet inträder. Gällande miljömål kommer därför inte vara möjliga att nå.

Dessa skilda principer kan bli pedagogiskt svårt att förklara.

Situationen i Kronobergs län

I och med att det, om förslaget fastställs, främst blir de mest hotade arterna som kan komma att bli föremål för olika prövningar torde det vara mer sällan konflikt uppstår mellan exploaterings- och markanvändningsintressen än i dagens situation.

Man kan dock påpeka att i Kronobergs län har det hittills varit mycket få prövningar vad avser exploateringar såsom jord- och skogsbruk. Men samtidigt är det också så att det har förekommit avverkningar som skulle krävt en dispensprövning men som aldrig nått Länsstyrelsen. Det gäller både avverkningar som varit anmälda till Skogsstyrelsen och avverkningar som gjorts utan någon anmälan om avverkning till berörd myndighet.

Det sker alltså en del illegala avverkningar men hur omfattande denna verksamhet är, är okänt.

Bryter man ned förslagen med fridlysta arter Kronobergs län kan man konstatera att det är få arter som rör länet. Cirka 70 arter totalt vara 26 arter i kriterie 1.1.

I länet har det huvudsakligen, när det gäller pågående markanvändning, varit i samband med skogsbruk i barrskog som artskyddsprovning har skett. Endast 5 arter av de föreslagna bedöms beröras av barrskogsbruk. Respektive art förekommer enligt artportalen i princip på färre än fem lokaler. För dessa och övriga arter bedöms konsekvenserna för pågående markanvändning vara av obetydlig karaktär. Antalet provningar bedöms även bli fåtaliga om ens några varför belastningen på myndigheten blir liten.

För kriterierna 1.2, 2.2 och 2.1 berörs Kronobergs län enligt följande:

1.2 Internationella konventioner: Denna rör få arter cirka 6 arter som skyddas mot plockning och uppgrävning, avsiktligt dödande med mera. Främst några orkidéer men även flodpärlmussla och igelkott.

2.2 Kommersiell användning 6 arter renlavar, slättergubbe och mistel som blir skyddade av plockning för försäljning.

2.1 Insamling: Detta handlar om arter som riskerar att bli märkbart påverkade av insamling, avsiktligt dödande, plockning, uppgrävande etcetera. Det handlar om orkidéer och lummerarter, grod- och kräldjur som inte omfattas av bilaga 1 i artskyddsförordningen samt flodpärlmussla.

Konsekvenserna för Länsstyrelsen bedöms främst bli att det kommer att krävas informationsinsatser i samband med att ändringarna börjar gälla vilket leder till en tillfällig arbetstopp. Provningarna bedöms bli få.

Tillämpning av nya regler för nya fridlysta arter

Länsstyrelsen kan ana att tillämpningen i praktiken, åtminstone till en början, kan bli svårhanterad. Det är komplicerat att lägga juridik på arter med vitt skilda ekologiska krav. Detta gäller särskilt arter som är så kallade primärsuccesionsarter. Det är arter som är lättspridda och som snabbt kan kolonisera nyskapade miljöer såsom grusiga industrimarker, upplagda grushögar, hyggen med uppväxande sly. Platser som vi ofta inte förknippar med höga naturvärden men som i vissa fall kan vara artrika eller hysa sällsynta arter. Miljöerna är ofta enkla att skapa – så kallade ekotoper. Problematiken med denna typ av fridlysta arter kan beskrivas med följande exempel:

En fridlyst art koloniserar ett nyligen iordningsställt industriområde med öppna grusytor och grushögar. Exempel på sådana bilaga 1-arter är backsvala och mindre strandpipare och sandödlor. Dessa gynnas initialt. När sedan industriområdet ska bebyggas uppstår i stället ett hot mot förekomsten av dessa arter. Hasselmusen är en annan bilaga 1-art som gynnas under en period av uppväxande sly på hyggen.

Exemplet Gatmålla

En art som är en primärsuccesionsart och som föreslås blir fridlyst i bilaga 2 är gatmålla (CR). Den växer på få lokaler i sydligaste och västligaste Sverige. Emellanåt hittas den tillfälligt på andra platser. 2023 hittades arten på en plats för masshantering i Kronobergs län. Det är enda kända förekomsten i länet. Med ledning av andra växter och förfrågningar om var massorna kom ifrån kunde slutsatsen dras att de kom från Malmötrakten. Sannolikt har gatmållan således flyttats från en jordhög i Skåne och landat på en jordhög i Kronoberg.

Frågan blir hur en sådan förekomst bör hanteras:

- Betyder detta att jordhögen inte får röras så länge gatmållan växer där utan en dispensansökan?
- Bör Länsstyrelsen informera markägaren/ verksamhetsutövaren genom förebyggande tillsyn?
- Bör Länsstyrelsen eller annan part rikta specifik information till branschen att detta är en art som de måste ha koll på om den dyker upp bland massorna?
- Var ligger ansvaret för att inventera om arten förekommer? Är det markägaren/verksamhetsutövaren som har den skyldigheten genom kunskapskravet i miljöbalken? Är det Länsstyrelsen? I det sistnämnda fallet krävs att myndigheten har tillgång till masshanteringsplatser. I dagsläget är det främst den ideella naturvården som letar efter denna typ av arter. Områden där gatmålla växer på, till exempel massanläggningsplatser, kan vara otillgängliga för allmänheten varför den inte går att inventera.
- Om Länsstyrelsen har en uppgift om förekomst och det kommer till myndighetens kännedom att markägaren/verksamhetsutövaren medvetet eller utan

kunskap om förekomsten tagit bort jordhögen och hanterat den på ett sådant sätt att förekomsten försvinner kan Länsstyrelsen vara skyldig att polisanmäla händelsen. Utan föregående information till markägare/verksamhetsutövare kan en sådan situation uppstå. Detta är knappast önskvärt vare sig från artens, markägarens/verksamhetsutövarens eller myndighetens synpunkt.

- Enligt artfakta föreslås följande åtgärder för att bevara arten: De ytterst få kvarvarande lokalerna bör om möjligt bevaras och kontinuerligt inventeras. För lokalen i Lund finns en överenskommelse om skötseln med markägaren sedan flera år. Frågan är om och i så fall vem som har ansvaret för att arbeta med en sådan sak?

Länsstyrelsen ställer sig tveksamma till om det är lämpligt att fridlysa primärsuccessionsarter då sådana arters uppträdande är relativt svårt att förutse.

Exemplet igelkott

Igelkotten föreslås bli fridlyst enligt kriterie 1.2 och skyddas enligt förslag om ändrad artskyddsförordning av 5 a §. I denna anges att det bland annat är förbjudet att döda eller skada exemplar. Det blir också förbjudet att skada djurens fortplantningsplatser och viloplatsen.

För att kunna hantera denna fridlysning krävs

- Kunskap om förekomst. Arten bedöms ej gå att hantera utan bättre underlag. Inventering av igelkott bedöms krävas exempelvis i samband med detaljplanering.
- Frågan vad som avses med att det är förbjudet att döda. I andra delar av artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt döda en individ av en skyddad art. Hittills har tolkningen varit att om man rimligen kan förstå att konsekvensen av en handling leder till att en individ av en art dödas så är det ett avsiktligt dödande. Men här räcker det med att arten dör. En vanlig dödsorsak hos igelkottar är trafikolyckor. Hur ska det tolkas utifrån att det faktiskt är förbjudet att döda en igelkott? Som en olycka? I så fall får frågan ställas om hur robotgräsklippare ska hanteras. Om en robotgräsklippare dödar en igelkott, är det en förbjuden åtgärd eller en olycka? Eller kan man se det som att köra

robotgräsklipparen nattetid, då risken är störst för att igelkottar att förolyckas, är olagligt men att det dagtid räknas som en olycka?

De som medverkat i beslutet

Beslut i detta yttrande har fattats av landshövding Maria Arnholm med naturskyddshandläggare Peter Wredin som föredragande.

I den slutliga handläggningen har också avdelningschef Maria Levin och enhetschef Maria Unell medverkat.

Kopia till

kn.nm@regeringskansliet.se